

Оксана СМОРЖЕВСЬКА

кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри новітньої історії України історичного факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ORCID: 0000-0002-3162-7012

Email: oksana.smor@gmail.com

МІФОЛОГІЯ ВІЙНИ: МИСТЕЦЬКІ ОБРАЗИ ТА СМИСЛИ

Анотація. У науковій розвідці окреслені та в загальних рисах класифіковані мистецькі образи та смисли міфології російсько-української війни; їхній вплив на соціум і культурний простір України та її імідж у світі. Дослідницьку увагу зосереджено на подіях після повномасштабного вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 р. Міфологія війни має кілька векторів. Насамперед, це творення нових міфів та звернення до архетипових образів української культури, до архаїчних пластів нашого світогляду, актуалізованих в умовах повномасштабної війни. Через мистецтво можна передати образи нової міфології, яка твориться на наших очах. На сьогодні стрижневими образами міфології російсько-української війни вже стали Кіборги (захисники Донецького аеропорту), мілітаризований образ Тараса Шевченка. Повномасштабне вторгнення породило нові образи та смисли: Привид Києва, Буча, Азовсталь, Чорнобаївка, Зміїний, Змієбаївка Рудий Ліс, Пес Патрон, Пес Крим, Бавовнятко. З-поміж характерних особливостей мистецьких рефлексій подій війни можна виокремити: «гламуризацію» образів війни, їхнє гумористичне та сатиричне зображення й трактування; дегуманізація ворога (орки, русня, рашисти); потужний масив пісенної творчості (особливої популярності набула пісня-прокльон «Буде тобі, враже, так, як відьма скаже!»); творче зображення гостросоціальних проблем, породжених війною (проживання війни жінками, дітьми, маломобільними групами людей, тваринами); творче осмислення особистого досвіду війни. Доведено, що повномасштабне вторгнення росії 24 лютого 2022 р. в Україну, окупація територій, нищення цивільної інфраструктури, знущання над мирними людьми для багатьох українців стало поштовхом для серйозних світоглядних змін. Можна стверджувати, що російська агресія сприяла процесу українізації. Позначилося це й на мистецьких рефлексіях, особливо серед співаків, художників, акторів. У даній розвідці авторкою лише в загальних рисах окреслено певні тенденції та вектори міфології війни, що знайшли своє відображення в мистецьких практиках.

Ключові слова: війна, міфологія, мистецтво.

Oksana SMORZHEVSKA

Ph. D. in History, Associate professor,
Associate professor of Modern history of Ukraine, Faculty of History,
Taras Shevchenko National University of Kyiv

THE MYTHOLOGY OF WAR: ARTISTIC IMAGES AND MEANINGS

Abstract. In scientific research, the artistic images and meanings of the mythology of the Russian-Ukrainian war; their influence on the society and cultural space of Ukraine and its image in the world are outlined and broadly classified. The research focuses on the events after the full-scale invasion of Ukraine by Russia on February 24, 2022. The mythology of war has several vectors. First of all, it is the creation of new myths and an appeal to the archetypal images of Ukrainian culture, to the archaic layers of our worldview, actualized in the conditions of a full-scale war. Through art, you can convey the images of a new mythology that is being created before our eyes. Today, the Cyborgs (defenders of the Donetsk airport), the militarized image of Taras Shevchenko, have already become the core images of the mythology of the Russian-Ukrainian war. The full-scale invasion gave rise to new images and meanings: The Ghost of Kyiv, Bucha, Azovstal, Chornobaivka, Zmiiny, Zmiiebaivka Red Forest, Patron Dog, Crimean Dog, Bavovniatko. Among the characteristic features of artistic reflections of war events, the following can be distinguished: "glamorization" of war images, their humorous and satirical depiction and interpretation; dehumanization of the enemy (Orcs, Russians, Rashists); a powerful array of song creativity (the curse song "It will be like the witch will say!" became especially popular); creative depiction of acute social problems caused by the war (experience of war by women, children, less mobile groups of people, animals); creative understanding of the personal experience of war. It has been proven that Russia's full-scale invasion of Ukraine on February 24, 2022, the

occupation of territories, the destruction of civilian infrastructure, and the abuse of peaceful people became the impetus for serious worldview changes for many Ukrainians. It can be argued that russian aggression contributed to the process of Ukrainization. This also affected art reflections, especially among singers, artists, and actors. In this research, the author only outlines certain trends and vectors of the mythology of the war, which were reflected in art practice.

Keywords: war, mythology, art.

Постановка проблеми. Кураторка і співзасновниця ГО «Музей сучасного мистецтва» Ольга Балашова в одному зі своїх інтерв'ю наголосила: «В цьому велика сила мистецтва: війна руйнує образ, а художник створює новий. Цей образ залишається цілісним: світ розпався на шматочки, розлетівся на друзки, а ми можемо його знову зібрати» [10]. До того ж, через мистецтво (вірш, картину, музику) можна передати образинової міфології, яка твориться на наших очах. А завдяки можливостям інтернет-мережі ця фіксація мистецьких образів та смислів стрімко поширюється серед різних груп людей, впливаючи на настрої та формуючи певні ціннісні орієнтири й настрої соціуму. Тому оперативне реагування науковців на збирання, систематизацію та рефлексію щодо міфології війни крізь мистецьку призму – важливий аспект соціогуманітарних досліджень. Адже в стрімких інформаційних потоках калейдоскоп мистецького осмислення міфології війни потребує і верифікації, й каталогізації – для створення музейних експозицій, виставок, презентацій, творчих виступів і т.ін.

Аналіз наукових публікацій. Російсько-українська війна фактично від самого свого початку у 2014 р. стала предметом наукових досліджень. У своїй статті я спираюся на публікації, присвячені як конкретно російсько-українській війні, так і на праці, у яких йдеться про міфологію війни та становище мистецтва під час війни загалом. Насамперед, це стаття П.Гай-Нижника «Російсько-українська війна – Війна за життя (2014–2022 рр.): Періодизація» [6]. Автор пропонує власну концепцію періодизації російсько-української війни 2014–2022 рр. (виокремлює та описує 7 періодів) та наголошує на її цивілізаційно-екзистенційному характері. Також у контексті даного дослідження важливою є стаття О.Онопко «Мілітарна міфологія і «маленька переможна війна», у якій автор звернув увагу, що «абсолютна більшість дослідників бачить політичні міфи лише як один з багатьох засобів інформаційної війни і не звертає увагу на них як на ідейну основу протистояння сторін, що ворогують» [14, с. 70]. Науковець проаналізував мілітарну міфологію як складову міфології політичної. Дану тему О.Онопко розвинув також у статті «Мілітарна політична міфологія і «європейська армія»» [15]. Т. Нагорняк у своєму дослідженні 2013 р. пропонує, як бачимо вже в нинішніх умовах, дієвий варіант формування іміджу ЗСУ як важливої складової політичного реформування держави та її національного брендингу [13]. Історикиня Р.Марутян дослідницьку увагу зосередила на українському вимірі смислових війн сучасності, наголосивши: «Масова національна культура повинна продукувати власну модель світу» [12].

Містично-міфологічним наративам російсько-української війни у медійному просторі присвячена стаття І. Вітюк [5]. Культурно-мистецькі аспекти російсько-української війни стали предметом наукових напрацювань вітчизняних дослідників, що зафіксовано, зокрема, в колективних монографіях та матеріалах конференцій. Зазначу, що особливістю таких напрацювань є власний досвід людей, наших колег, які або пережили окупацію, або змушені бути залишити рідні домівки у пошуках порятунку від російських агресорів, чи перебували вдома у прифронтових регіонах, або взяли до рук зброю, щоб боронити рідну землю [17; 18].

Мета статті. Спираючись на наукові напрацювання колег та матеріали мистецьких сайтів, інтерв'ю митців, кураторів мистецьких заходів, дані месенджерів тощо, окреслити та в загальних рисах класифікувати мистецькі образи та смисли міфології російсько-української війни; їхній вплив на соціум і культурний простір України та її імідж у світі. Дослідницьку увагу зосереджено на подіях після повномасштабного вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 р.

Виклад основного матеріалу. Як зазначає О.Онопко, складовою мілітарної міфології є міфи, в яких йдеться про збройні сили та військовослужбовців. А саме – утвердження в суспільній думці уявлення про потужність/слабкість держави у військовому плані. У своїй статті 2012 р. науковець констатує, що в Україні для політичних сил різного штибу під час виборчих перегонів було вигідно створювати образ безпомічної та розваленної й деморалізованої армії; ставка робилася на перебільшення неоліків збройних сил, тоді як будь-які успіхи практично нівелювалися. Щодо міфів про військовослужбовців, то вони мали два вектори: героїчні міфи про звитяжні подвиги діячів історії України різних часів та міфи, що формували уявлення про сучасних військовослужбовців. Останні, в свою чергу, також мали два напрямки: образ надійного захисника, що сформувався ще в радянські часи, й «чорнушний» образ, який, навпаки, дискредитував українських військових та збройні сили загалом [13, с.72]. Яким же контрастом виглядає образ Збройних Сил України та військовослужбовців, сформований вже в наші дні! Саме гасло «Вірю в ЗСУ!» стало своєрідною мантрою для мільйонів наших співвітчизників. Зокрема, Т.Нагорняк наголошує на необхідності позитивних та чітких образів іміджу ЗСУ, які б викликали в свідомості асоціації з надійністю, міцністю, єдністю, професіоналізмом. Для цього добре придатні «образи візуалізованої ідентифікації військового України (символіка, форма, поведінка)», «сонорні

образи ЗСУ (гімн України та профільні музичні композиції)», «Історія України – це історія визвольної боротьби, сили духа та її воїнів і героїчність її синів» [13, с. 67].

Однією з ознак сучасної російсько-української війни є її вияв в когнітивному (віртуальному) просторі, який охоплює ідеологію, культуру та релігію. Це добре можемо простежити на прикладі окупації та анексії Криму. Ще задовго до фізичного вторгнення відбулося вторгнення саме на когнітивному рівні: виступи представників РФ про Крим як про сакральне для росіян місце; потім потоки інформації про великі, порівняно з українськими, російські пенсії та зарплати; активне маркування культурного простору Криму саме як російського тощо. І лише вже потім було вторгнення «зелених чоловічків» та «ввічливих людей» [12]. При цьому я поза увагою залишаю низку інших факторів та чинників, що сприяли окупації Криму. Суть в тому, щоб на цьому прикладі продемонструвати важливість та значимість смислового наповнення будь-яких масштабних дій.

Фактично ще з перших днів російсько-української війни маємо мистецьку реакцію на події. Особливо мистецькі рефлексії активізувалися після 24 лютого 2022 р. Повномасштабне вторгнення, на яке всі чекали, але при цьому сподівалися, що його не буде, стало й шоком, й поштовхом до активних дій водночас.

Спробую систематизувати наявні в публічному просторі (насамперед, в мережі Інтернет) мистецькі образи, які з'явилися та сформувалися в умовах війни. Міфологія війни має кілька векторів:

Теорення нових міфів (Привид Києва, Рудий Ліс, острів Зміїний, Чорнобаївка, Боги ЗСУ, Азовсталь). Нова мілітарна міфологія базується на плетиві образів сучасної культури, історії України та архаїчних уявленнях. Вони як мають своїх авторів, так і швидко отримують статус народних. Всі ці образи покликані продемонструвати силу, міць, надійність та шляхетність захисників України, викликати почуття гордості та патріотизму. Наприклад, легенда про Привид Києва вийшла далеко за межі України, стала предметом обговорення та публікацій в різних закордонних медіа. Ще з перших годин повномасштабного вторгнення Привид Києва полонив думки людей, які із завмиранням серця слідували за бойовими успіхами Привида Києва проти ворожої авіації. Його образ обростав все новими й новими подробицями. Зрештою, висловили припущення – що це не одна людина, а група пілотів-асів. І лише восени 2022 р. на широкий загальний було озвучено ім'я Привида Києва. Групу льотчиків очолював полковник Михайло Матюшенко (Дід), який ще у 2014 р. з Криму переправив всю нашу справну авіацію, щоб вона не потрапила до рук російських окупантів. Один з найдосвідченіших льотчиків України, на жаль, загинув в небі над Чорним морем у червні 2022 р. Але його тіло лише 2 жовтня змогли повернути

додому. Прощання з легендарним Привидом Києва відбулося 3 жовтня у його рідній Бучі під Києвом [19]. Про Привида Києва вже склали пісні (виконують Сергій Подвеза, Колін), розробили шеврон. Привид Києва також з'явився в авіасимуляторах, став героєм манґи в Японії [8]. Група митців (Ірина Костиренко, Юлія та Андрій Даценки, Катерина Говорун) створили шеврон для Привида Києва. Спочатку було понад 20 варіантів, кожен сповнений глибокого символізму. Виходячи з того, що Привид Києва – це своєрідний повітряний щит столиці України, сила та міць пілотів, обрали варіант, який поєднав в собі історичні аспекти та сучасність. На шевроні зображені: літак-винищувач («повітряний щит»), лук і стріли як символ військової звитяги міста та стилізований тризуб, що ніби опоясує літак, який спирається на лук і стріли, «нове уособлення повітряної міці нашого міста» [16]. Образ «Привида Києва» втілений і у статуєтці проекту «Шукай», й у муралі на Подолі.

Надзвичайний емоційний вплив на слухачів справляє вірш «Я собака «Азову», на прізвисько Відьма», написаний актором Михайлом Кукуюком:

Я собака Азову на прізвисько «Відьма»
Мій господар скривавлений поруч лежить
Ми їх знищили всіх, ми їх вдарили з Півдня
Де вони не чекали нас в прокляту мить.
Маріуполь горів, та крізь гар я почувла їх запах
Через безвість завалів і снів чорноту
Їхня кров, що навик запеклася на лапах,
Завжди чітко виводила нашу чоту.
Наші кулі завжди були швидші за їхні,
І гостріші, й непомітніші наші ножі, і прокляття для проклятих!
Прізвисько «Відьма»: мала власну методу своїх ворожін.
Я їх чула по запаху страху і гнилі,
Ще з тих пір, як лютневий вкривавлений сніг...
Проти помсти відьомської кулі безсилі.
Варто було лиш схотіти мені...
І я дуже хотіла, щоб прокляті мерли в булькотінні кривавім, без каяття.
Аби їх матері, що зродили це стерво, не знаходили більше для себе життя!<...>[21].

Звернення до архетипових образів української культури, до архаїчних пластів нашого світогляду, актуалізованих в умовах повно-масштабної війни (серія картин «Андрофаги в Україні» Олега Шупляка, відео «Годуй риб, пітер», де обіграно образ мавки, яка, наспівуючи мелодію «Ой, у лузі червона калина», знищила «жителя культурної столиці» в знак помсти за закатовані українські міста й села). Чи не найбільший резонанс в цьому сенсі викликала пісня-прокльон «Буде тобі, враже, так, як відьма скаже!». Віршоване закляття написала Людмила Горова (хоча в соцмережах точилася дискусія з цього приводу – слова приписували народній творчості). На музику текст поклала вокалістка рівненського гурту «Енджі Крейда» Ангеліна Катажинська. На текст Людмили

Горової співачка натрапила під час повітряної тривоги, коли разом з мамою ховалися в погребі в селі. Спочатку відомими стали слова, які були у кількох варіантах виконання популяризованих Інтернет-мережі (вперше текст з'явився в мережі 22 квітня 2022 р.). Потім вже пісня набула шаленої популярності. Окрім офіційного відео у виконанні гурту «Енджі Крейда», є низка інших відео та виконань. Пісня воістину стала народним прокльоном у бік російських окупантів. У таких відео зазвичай показані сучасні українські відьми під час ворожіння або арти на цю ж тему та кадри із мертвими рашистами. Текст пісні також перекладений англійською мовою. До Дня захисників та захисниць України презентували відеокліп на цю пісню, де були задіяні українські захисниці [3; 20]. Віршований прокльон, але вже «чоловічу версію», написав Дмитро Бібік:

Вдарю межі очі, аж башкавідскоче,
Тепловізор, враже, тебе не покаже.
Доки будеш, враже, дихати і жити,
Доти я без жалю буду тебе бити.
Навіть, якщо даже, пустишся навтіка,
Все одно ти, враже, лишишся – каліка!<...>[2].

Також можна виокремити певні тенденції, які характеризують особливості мистецьких рефлексій подій війни:

- «гламуризація» образів війни, гумор та сатира (котики ЗСУ, котики Тероборони, котики Волонтери); водночас вульгаризація, використання ненормативної лексики;
- дегуманізація ворога (шляхом карикатуризації образів окупантів, найменування їх як заведено, тільки не російські окупанти – орки, русня, тік-ток війська);
- потужний масив пісенної творчості (як створення нових пісень, так і популяризація вже існуючих – Марш Нової Армії, Ой у лузі червона калина);
- низка яскравих авторських образотворчих проектів, де автори фіксують своє мистецьке бачення подій, організація та проведення різноманітних мистецьких виставок, проектів, скерованих продемонструвати не тільки війну, а й нову Україну та українців (виставка «The Captured House» 7-15 травня 2022 р. у мистецькому арт-просторі Alte Münze в Берліні, а потім продовжилася в інших європейських містах [11]; платформа «Ukraine WarArt Collection», ініційована міністерством культури та інформаційної політики і Державного агентства України з питань мистецтв та мистецької освіти) [4].

Дана систематизація є лише спробою окреслити увесь неймовірно різноплановий масив мистецьких практик, які охоплюють міфологію російсько-української війни. Форми мистецьких рефлексій – різноманітні. Це не лише звичний формат пісні чи малюнку. Популярності набули мурали як вид сучасного монументального мистецтва. Активно розвиваються такі сектори художньої культури, як дизайн, відеоігри, мода, VR-

технології (технології віртуальної реальності), оцифровані музеї. Образи української міфології, переплетені з елементами сучасної культури та подіями на війні, також стали активно використовувати в рекламних проєктах. Наприклад, відеоролик магазину шоколаду та солодоців ручної роботи «Wander Chocolate» - міні-фільм, де сучасна Солоха під звуки пісні «Буде тобі, враже, так, як відьма скаже» готує неймовірно смачний шоколаді цукерки, замовляє їх на перемогу та потім пригощає відвідувача магазину [22].

Прикметою мистецьких смислів міфології війни стали їхні гостросоціальні сюжети, скеровані на фіксацію переживання досвіду війни різними групами учасників цієї війни: дітьми, жінками, людьми похилого віку, маломобільними людьми, тваринами тощо (серія малюнків «Душі» художниці Olga Wilson, вишиті панно Маши Шубіної, картини, листівки та плакати «Щоденники Заї та Коті» художниці Лесі Бельдій). Тобто, мистецтво демонструє світові, що війна – це не щось абстрактне, з підручника історії чи стрічки новин. Це – наше сьогодні, пекельно страшне й жахливе у своїй буденності... Це – і брудна рука з яскравим манікюром – все, що залишилося від людини, і неймовірний промінь сонця над розпростертими руками захисника Азовсталі, й заплакані очі пса Крима, який втратив всю свою людську сім'ю в результаті удару ворожої ракети:

Я сьогодні залишився зовсім один.
Я – той пес із Дніпра. Мене звали, як Крим.
Я без дому, без неба і без хазяїв.
Я сиджу на уламках, де вчора був дим.<...>
Я – осліплий, контужений, майже глухий.
Я лиш скиглю і плачу на фоні всіх лих. <...>[7].

Щодо соціальних рефлексій, то можна згадати й проєкт «Воєнний стан» (у межах проєкту «Поглиблення внутрішнього культурного діалогу в Україні»): 100 авторів пишуть 100 есе про свої власні проживання війни, емоції, враження [9].

Розрив з «радянською ностальгією», з міфологемами про «братні народи», «спільну історію», болісна для багатьох світоглядна ампутація зв'язків через пісні молодості, радянські фільми, перехід з російської мови на українську і т.ін., також набуває мистецьких форм. Зокрема, акцентую увагу на пісні музичного проєкту «Мірко Саблич» «Балада про пам'ять», виконану «під Висоцького» двома мовами (українською та російською) на тлі відеоряду із зони бойових дій, деокупованих територій, тилу України:

«Изменяют своим принципам я не привык,
К осознанию Родины шел не спеша...
И хоть русским пока остается язык,
Але вже українською стала душа.
Ми завзято всі разом бороним свій край,
Окупантська зараза, навік пам'ятай,
Що козацькая вдача – це не просто слова,

Хоч побита, хоч плаче – Україна жива!
Об ужасной войне помнит каждый из нас,
Будет в сердце всегда славный подвиг дедов...
Только мы на костях не пускаемся в пляс –
Это повод для скорби, а не для понтов<...>

Пісня в мережі зв'явилася за кілька років до 24 лютого 2022 р., але саме після цієї дати її популярність в мережі отримала новий імпульс. Є кілька версій її виконання [1].

Можна вести мову й про прикладне значення міфології війни, а саме використання цих образів в різних галузях економіки. Це – і марки із зображеннями та фразами-супроводами всім відомої фрази про напрямок російського військового корабля (художник Борис Грох), і цукерки «Пес Патрон», і торби-шопери та футболки із зображеннями Конотопської Відьми, й браслет, виготовлений зі сталі підприємства «Азовсталь».

Висновки і пропозиції. Повномасштабне вторгнення росії 24 лютого 2022 р. для багатьох людей в Україні стало ще й поштовхом для серйозних світоглядних змін. Позначилося це й на мистецьких рефлексіях. У даній розвідці я лише в загальних рисах окреслила певні тенденції та вектори міфології війни, що знайшли своє відображення в мистецьких практиках. Подальші дослідження цієї теми – надзвичайно перспективні й багатовекторні. Наприклад, проаналізувати переосмислення творів мистецтва, наділення їх новим сенсом та звучанням (мілітаризація зображення Тараса Шевченка та цитування й перефразування його поетичних творів, озвучення відеоряду бойових дій та загалом життя України в умовах війни творами українських письменників та поетів); християнська символіка та образи в зображенні війни тощо.

1. «Балада про пам'ять»: пісня переможцям у війні з нацизмом та рашизмом. *t1UA – твій портал*. URL: <https://t1.ua/video/68107-balada-pro-pamyat-pisnya-peremozhtsyam-u-viyni-z-natsyzmom-ta-rashyzmom.html>
2. Бібік Д. Враже-2. *Майдан. Дрогобицька інтернет-газета*. 10.10.2022. URL: <http://maydan.drohobych.net/?p=128439>
3. Буде тобі, враже, так, як Відьма скаже: пісня рівненського гурту зібрала понад пів мільйона переглядів. 30.06.2022. *Район Культура*. URL: <https://kultura.rayon.in.ua/news/526350-bude-tobi-vrazhe-tak-yak-vidma-skazhe-pisnya-rivnenskogo-gurtu-zibrala-ponad-piv-milyona-pereglyadiv>
4. В Україні запустили медіатеку мистецтва, створеного під час війни. 26.07.2022. *Укрінформ. Мультимедійна платформа іномовлення України*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3537432-v-ukraini-zapustili-mediateku-mistectva-stvorenogo-pid-cas-vijni.html>
5. Вітюк І. Міфопоетичний символізм російсько-української війни у медіапросторі: містично-міфологічні наративи. *Вісник Житомирського*

- державного університету імені Івана Франка. Філософські науки*. 2022. Вип. 1 (91). С. 116–135.
6. Гай-Нижник П. Російсько-українська війна – Війна за Життя (2014–2022 рр.): періодизація. *Українознавство*. 2022. №1. С. 51–76.
 7. Гриншпун Т. Крим. 30.09.2022. *Майдан. Дрогобицька інтернет-газета*. 10.10.2022. URL: <http://maydan.drohobych.net/?p=128439>
 8. Данилов О. Манґа про Привіда Києва вже продається в Японії. *Mezha*. 05.05.2022. URL: <https://mezha.media/2022/05/05/manga-pro-pryvud-kyieva/>
 9. Кебуладзе В. Кров наших дітей. *Читомо*. 29.10.2022. URL: <https://chytomo.com/vakhtang-kebuladze-krov-nashykh-ditej/?fbclid=IwAR0qHDUBQWLIIG1aJuadKYTKRIGSVfvRnhY2cOT5sENSd8JGjsagLSASK4o>
 10. Котляр О. Війна у мистецтві й мистецтво у час війни. Розмова з Ольгою Балашовою. *Антиквар*. 19.07.2022. URL: <https://antikvar.ua/vijna-umystetstvi-j-mystetstvo-u-chas-vijny-rozmova-z-olgoyu-balashovoyu/>
 11. Лупак А. Війна очима українських митців. *Zbruc*. 3 червня 2022. URL: <https://zbruc.eu/node/112087>
 12. Марутян Р. Смыслові війни сучасності: український вимір. *Matrix Divergent*, 13 березня 2017. URL: <https://matrix-info.com/rosiya-gotyuyetsya-do-velykoyi-vijny-tu/>
 13. Нагорняк Т. Імідж Збройних Сил України – вектор політичного реформування країни у контексті її національного брендингу. *Вісник Прикарпатського університету. Політологія*. 2013. Вип. 6–7. С. 66–67.
 14. Онопко О.В. Мілітарна міфологія і «маленька переможна війна». *Наукові праці. Політологія. Видання ЧДУ імені Петра Могили*. 2012. Вип. 170. Том 182. С. 70–73.
 15. Онопко О.В. Мілітарна політична міфологія і «європейська армія». *Вісник Прикарпатського університету. Політологія*. 2013. Том 1. № 6–7. С. 77–80.
 16. «Привид Києва» матиме особистий шеврон. *Еспресо* 29 квітня 2022. URL: <https://espreso.tv/privid-kieva-matime-osobistiy-shevron>
 17. Російсько-українська війна (2014–2022 рр.): історичні, політичні, культурно-освітні, релігійні, економічні та правові аспекти: Наукова монографія. Рига, Латвія: «Baltija Publishing», 2022. 1421 с. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/book/237?fbclid=IwAR1TEPm-MtauxG7FN7doG7tBaShT5jMKzbgpFfxjdo91-BYBSlUOY6Cw06Y>
 18. «Сніви Землі: біологія та екологія в літературі та культурі»: матеріали міжнародної наукової конференції (22–23.09.2022 р.). *Ред.кол. О. Новик, О. Харлан*. Бердянськ: БДПУ, 2022. 285 с.
 19. У Бучі сьогодні прощаються з полковником ЗСУ, який керував «привидами Києва». *Слово і*

- діло. Аналітичний портал. 3 жовтня 2022. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/10/03/novyna/suspilstvo/buchi-sohodni-poproszhayutsya-polkovnykom-zsu-yakuj-keruvav-pryvvydamy-kyueva>
20. Шиканова Г. Вірші, як терапія: авторка «Буде тобі, враже» про створення свого хіта. 25.08.2022. РБК-Україна. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/stylers/stihiterapiya-avtor-bude-tobi-vrazhe-sozdani-1661434759.html>
21. Kukuyuk_mihael. 22 червня 2022. URL: https://www.instagram.com/p/CfG7wWgPJwe/?utm_source=ig_embed&utm_campaign=embed_video_watch_again
22. Wander Chocolate. 24 жовтня 2022. URL: <https://www.facebook.com/wander.chocolate.zhytomyr/videos/493218125875750/>
7. Hrynshpun T. *Крым* [Crimea]. 30.09.2022. Majdan. Drohobys'tka internet-hazeta. 10.10.2022. URL: <http://maydan.drohobych.net/?p=128439> (in Ukrainian).
8. Danylov O. *Manga pro Pryvyda Kyieva vzhe prodaiet'sia v Yaponii* [The Ghost of Kyiv manga is already on sale in Japan]. Mezha. 05.05.2022. URL: <https://mezha.media/2022/05/05/manga-pro-pryvvyd-kyieva/> (in Ukrainian).
9. Kebuladze V. *Krov nashykh ditej* [The blood of our children]. Chytomo. 29.10.2022. URL: <https://chytomo.com/vakhtang-kebuladze-krov-nashykh-ditej/?fbclid=IwAR0qHDUBQWLIIG1aJuadKYTKRIGSVfvRnhY2cOT5sENSd8JGjsagLSASK4o> (in Ukrainian).
10. Kotliar O. *Vijna u mystetstvi j mystetstvo u chas vijny. Rozмова z Ol'hoiu Balashovoiu* [War in art and art in times of war. Conversation with Olga Balashova]. Antykar. 19.07.2022. URL: <https://antikvar.ua/vijna-u-mystetstvi-j-mystetstvo-u-chas-vijny-rozмова-z-olgyu-balashovoyu/> (in Ukrainian).
11. Lupak A. *Vijna ochyma ukrains'kykh myttsiv* [War through the eyes of Ukrainian artists]. Zbruč. 3 chervnia 2022. URL: <https://zbruc.eu/node/112087> (in Ukrainian).
12. Marutian R. *Smyslovi vijny suchasnosti: ukrains'kyj vymir* [Meaning wars of modernity: the Ukrainian dimension]. Matrix Divergent, 13 bereznia 2017. URL: <https://matrix-info.com/rosiya-gotyetsya-dovevelykoyi-vijny-tu/> (in Ukrainian).
13. Nahorniak T. (2013). *Imidzh Zbrojnykh Syl Ukrainy – vektor politychnoho reformuvannia krainy u konteksti ii natsional'noho brendynhu* [The image of the Armed Forces of Ukraine is a vector of political reform of the country in the context of its national branding.]. *Visnyk Prykarpats'koho universytetu. Politolohiia*. Vyp. 6–7. Pp. 66–67. (in Ukrainian).
14. Onopko O.V. (2012). *Militarna mifolohiia i «malen'ka peremozhna vijna»* [Military mythology and «small victorious war»]. *Naukovi pratsi. Politolohiia*. Vyp. 170. Tom 182. Vydannia ChDU imeni Petra Mohyly. Vyp. Pp. 70–73. (in Ukrainian).
15. Onopko O.V. (2013). *Militarna politychna mifolohiia i «ievropejs'ka armiiia»* [Military political mythology and the «European army»]. *Visnyk Prykarpats'koho universytetu. Politolohiia*. Tom 1. № 6–7. Pp. 77–80. (in Ukrainian).
16. «Pryvyd Kyieva» matyme osobystyj shevron [«Ghost of Kyiv» will have a personal chevron]. *Espresso* 29 kvitnia 2022. URL: <https://espresso.tv/privid-kievamatime-osobistiy-shevron> (in Ukrainian).
17. Rosijs'ko-ukrains'ka vijna (2014–2022 rr.): istorychni, politychni, kul'turno-osvitni, relihijni, ekonomichni ta pravovi aspekty: *Naukova monohrafiia* [Russian-Ukrainian war (2014–2022): historical, political, cultural and educational, religious, economic and legal aspects: Scientific monograph]. Ryha, Latviia: «Baltija Publishing», 2022. 1421 p. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/b>

References

1. «Balada pro pam'iat'»: pisnia peremozhtsiam u vijni z natsyzmom ta rashyzmom [The ballad of memory: a song for the victors in the war against Nazism and rashism]. t1UA – tvij portal. URL: <https://t1.ua/video/68107-balada-pro-pamyat-pisnya-peremozhtsiam-u-vijni-z-natsyzmom-ta-rashyzmom.html> (in Ukrainian).
2. Bibik D. *Vrazhe-2* [Enemy-2]. Majdan. Drohobys'tka internet-hazeta. 10.10.2022. URL: <http://maydan.drohobych.net/?p=128439> (in Ukrainian).
3. *Bude tobi, vrazhe, tak, iak Vid'ma skazhe: pisnia rivnens'koho hurtu zibrala ponad piv mil'jona perehliadiiv* [You will be impressed, as the Witch would say: the song of the Rivne band has collected more than half a million views]. 30.06.2022. Rajon Kul'tura. URL: <https://kultura.rayon.in.ua/news/526350-bude-tobi-vrazhe-tak-yak-vidma-skazhe-pisnya-rivnenskogo-gurtu-zibrala-ponad-piv-milyona-pereglyadiiv> (in Ukrainian).
4. *V Ukraini zapustyly mediateku mystetstva, stvorenoho pid chas vijny* [In Ukraine, a media library of art created during the war was launched]. 26.07.2022. Ukrinform. Mul'tymedijna platforma inomovlennia Ukrainy. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3537432-v-ukraini-zapustili-mediateku-mistectva-stvorenogo-pid-cas-vijni.html> (in Ukrainian).
5. Vitiuk I. (2022) *Mifopoetychnyj symbolizm rosijs'ko-ukrains'koi vijny u mediaprostorii: mistychno-mifolohichni naratyvy* [Mythopoetic symbolism of the Russian-Ukrainian war in the media space: mystical and mythological narratives]. *Visnyk Zhytomyr's'koho derzhavnogo universytetu imeni Ivana Franka. Filosofs'ki nauky*. Vyp. 1 (91). Pp. 116–135. (in Ukrainian).
6. Haj-Nyzhnyk P. (2022). *Rosijs'ko-ukrains'ka vijna – Vijna za Zhyttia (2014–2022 rr.): periodyzatsiia* [Russian-Ukrainian war – War for Life (2014–2022): periodization]. *Ukrainoznavstvo*. №1. Pp. 51–76. (in Ukrainian).

- ook/237?fbclid=IwAR1TEPm-MtauxG7FN7doG7tBaShT5jMKzbgpFfxjdo91-BYBslUOY6Cw06Y (in Ukrainian).
18. «Spivy Zemli: biolohiia ta ekolohiia v literaturi ta kul'turi»: materialy mizhnarodnoi naukovoï konferentsii (22–23.09.2022 r.) [«Songs of the Earth: biology and ecology in literature and culture»: materials of the international scientific conference (09.22–23.2022)]. Red. kol. O. Novyk, O. Kharlan. Berdians'k: BDPU, 2022. 285 p. (in Ukrainian).
19. *U Buchi s'ohodni poproschaiut'sia z polkovnykom ZSU, iakyj keruvav «pryvydamy Kyieva»* [In Buchi today they will say goodbye to the colonel of the Armed Forces of Ukraine, who led the «ghosts of Kyiv»]. *Slovo i dilo. Analychnyj portal*. 3 zhovtnia 2022. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/10/03/novyna/suspilstvo/buchi-sohodni-poproshhayutsya-polkovnykom-zsu-yakyj-keruvav-pryvydamy-kyieva> (in Ukrainian).
20. Shykanova H. *Virshi, iak terapiia: avtorka «Bude tobi, vrazhe» pro stvorennia svoho khita* [Poems as therapy: the author of "Bude tobi, vrazhe" about the creation of her hit]. 25.08.2022. *RBK-Ukraina*. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/stylar/stihi-terapiya-avtor-bude-tobi-vrazhe-sozdanii-1661434759.html> (in Ukrainian).
21. Kukuyuk_mihael. 22 chervnia 2022. URL: https://www.instagram.com/p/CfG7wWgPJwe/?utm_source=ig_embed&utm_campaign=embed_video_watch_again
22. Wander Chocolate. 24 zhovtnia 2022. URL: <https://www.facebook.com/wander.chocolate.zhytomyr/videos/493218125875750/>